

Čimbenici koji djeluju na pojavu agresivne reakcije – mogućnosti prevencije?

Katarina Paušek¹, Mario Bračić², Drago Paušek³, Joško Sindik⁴

¹studentica VI godine, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, E-mail:katarina.pausek@gmail.com

² spec. krim., Visoka policijska škola

³Mr. Sc., dr.med. spec. obiteljske medicine, Specijalistička ordinacija opće medicine, E-mail:drago.pausek@gmail.com

⁴Doc. Dr. sc., znanstveni suradnik, Institut za antropologiju, E-mail:josko.sindik@inantro.hr

Sažetak

Mnoga istraživanja agresivnog ponašanja rezultirala su velikim brojem različitih teorija, tj. shvaćanja i tumačenja fenomena agresivnosti. Različite su situacije i teorije koje opisuju zbog čega i u kojem trenutku pojedinac traži situacije u kojima može pokazivati svoju agresiju, pa je dan pregled nekih teorija koje to nastoje opisati. Unaprjeđenje mjera prevencije nepoželjnog agresivnog ponašanja zadatak je koji se postavlja za cijelu društvenu zajednicu, i u sferi prosvjete, državne sigurnosti i sigurnosti građana, medija i zdravstva.

Ključne riječi: agresivnost, prevencija agresivnog ponašanja, teorije agresivnosti

Uvod

Mnogobrojna istraživanja i opažanja agresivnog ponašanja rezultirala su velikim brojem različitih teorija, tj. shvaćanja i tumačenja fenomena agresivnosti. Prema uzroku agresije koji pojedine teorije naglašavaju, možemo ih podijeliti u pet skupina. Prvu skupinu čine instinktivističke teorije, koje smatraju da je agresivno ponašanje deterministički određeno instinktom. U drugu skupinu svrstane su teorije po kojima do agresivnosti dolazi uslijed djelovanja frustracije, dok je za teorije treće skupine agresija jedan od naučenih oblika ponašanja. Četvrta skupina teorija agresivno ponašanje objašnjava kroz analize kognitivno-informacijskog funkcioniranja čovjeka, dok teorije pete skupine naglašavaju važnost biološko-fizioloških struktura u organizmu. Međutim, u ovom se radu bavimo čimbenicima koji djeluju na pojavu agresivne reakcije.

Psihoanalitičari su prvo pretpostavljali da zbog djelovanja agresivnog instinkta pojedinac traži situacije u kojima može ispolijevati svoju agresiju, a ako se takva situacija ne pojavi, dolazi do nagomilavanja agresivne energije i agresija se javlja bez obzira na vanjsku situaciju. Takva stajališta nisu naišla na empirijsku potvrdu te se stoga danas smatra kako agresija prvenstveno nastaje pod utjecajem djelovanja nekih vanjskih čimbenika. Dakle, agresija nastaje kao posljedica određenih zbivanja u organizmu, ali do tih zbivanja ne dolazi spontano ili zbog postojanja samoprovocirajućih unutarnjih mehanizama, već su ona uvijek izazvana vanjskom stimulacijom.

Žužul (1989, prema Rajhvajn, 2004:10) navodi kako agresiju mogu izazvati sve situacije koje pojedinac percipira kao provocirajuće, bez obzira zbog kojih razloga se one doživljavaju kao takve. Situacije mogu, ali i ne moraju biti averzivne, sve dok na neki način dovode do pojave emocionalnog uzbuđenja (npr. natjecanje, samodokazivanje i drugi razlozi). Berkowitz (1984) naglašava da je vanjska situacija u

kojoj se razvija agresija za pojedinca averzivna i može uključivati bilo frustraciju, fizičku bol, psihičku neugodu ili bilo kakve neugodne okolišne uvijete (buka, gužva, visoka temperatura, itd.).

Postoje četiri skupine faktora koji utječu na pojavu agresivnog ponašanja, a različite teorije agresivnosti naglašavaju različit doprinos pojedinih faktora u određenju agresije.

Emocionalno – motivacijski faktori agresivne reakcije

Provocirajuća situacija izaziva emocionalne promjene, a one će pak dovesti do motivacije za agresivnim ponašanjem. Istraživanja još uvijek nisu dala jasan odgovor na koji način dolazi do pojave emocija i, kad se pojave, radi li se stvarno o emocijama srdžbe ili naprosto o porastu pobuđenosti (Žužul 1989, prema Rajhvajn, 2004:11). Ono što se pokazalo vjerojatnim je da je odnos između emocionalnog uzbuđenja i motivacije za agresijom biološki programiran, ili da barem postoje jako biološke predispozicije za razvoj izravnog odnosa između emocije (srdžbe) i motivacije za agresijom. Osim agresivne motivacije, različiti autori spominju i agresivnu inhibiciju, no taj je pojam slabije objašnjen. Istraživanja su pokazala da ukoliko se u nekoj provocirajućoj situaciji izazove anksioznost, kod sudionika dolazi do smanjivanja broja agresivnih reakcija u odnosu na iste takve situacije u kojima nije bila izazvana anksioznost (Žužul 1989, prema Rajhvajn, 2004:11). Dakle, čini se da se motivacija za inhibicijom agresije može javljati i na emocionalnom nivou, a ne mora biti izazvana kognitivnom elaboracijom situacije. Motivacija za agresijom je gotovo uvijek praćena motivacijom za inhibicijom agresije, a koja će motivacija u određenoj situaciji prevladati tj. hoće li doći do agresije ili ne ovisi o unutarnjim i vanjskim faktorima koji djeluju u toj situaciji.

Kognitivno – informacijski faktori agresivne reakcije

Žužul (1989, prema Rajhvajn, 2004:11), navodi tri skupine kognitivnih faktora koji sudjeluju u lancu agresivne reakcije:

- a) Interpretacija provocirajuće situacije. Ukoliko neku situaciju pojedinac ne percipira kao provocirajuću, ona neće dovesti niti do emocionalnih promjena, niti do agresije.
- b) Interpretacija nastalog emocionalnog uzbuđenja i pronalaženje mogućih odgovora. Isto emocionalno uzbuđenje može u različitim okolnostima biti "prepoznato" kao različita emocija, a upravo o tom "prepoznavanju" ovisi daljnje ponašanje. Schachter i Singer (1962, prema Kolesarić, Krizmanić, i Petz, 1991) su predložili dvofaktorsku teoriju emocija prema kojoj će pojedinac tragati za kognitivnom interpretacijom vlastitog uzbuđenja ako za njega nema objašnjenje, a ta interpretacija ovisi kako o karakteristikama pojedinca tako i o situaciji. Isto fiziološko stanje, prema tome, možemo objasniti na više načina, što dovodi do emocionalnih doživljaja različite kvalitete. Prema istraživanjima Konečnog (1975, prema Kolesarić, Krizmanić, i Petz, 1991), za pojavu agresije je nužna kognitivna elaboracija koja će dovesti do prepoznavanja određenog emocionalnog uzbuđenja kao srdžbe, a nakon toga će uslijediti shema ponašanja koja je naučena kao uobičajena uz pojavu te emocije.
- c) Procjena posljedica agresivnog ponašanja. Ova procjena će prethoditi samom ponašanju, a djelovat će na agresivnu inhibiciju. Ako se posljedice procijene kao negativne i velike, agresivna inhibicija se pojačava, ali ako se procijene kao zanemarive ili bezopasne, već uz slabu agresivnu motivaciju dolazi do agresivnog akta.

Socijalni faktori agresivne reakcije

Veliki utjecaj na to hoće li neka situacija biti doživljena kao provocirajuća ili ne imaju karakteristike provokatora. Ako je provokator percipiran kao simpatičan, zgodan, prijateljski ili opasan, manja je vjerojatnost agresije, dok je veća vjerojatnost pojave agresivnog ponašanja ako je ta osoba percipirana kao agresivna. Dodge je 1980. godine u eksperimentu s djecom pokazao da ako se namjere osobe koja je izvor provokacije percipiraju kao agresivne, onda je znatno veća šansa da će izazvati agresivno ponašanje, nego ako su namjere provokatora percipirane kao neagresivne (Žužul, 1989, prema Rajhvajn, 2004:12).

Koju emociju će osoba pripisati svojoj pobuđenosti organizma uvelike ovisi o ponašanjima drugih osoba u istoj situaciji. Ako druge osobe iskazuju srdžbu, veća je vjerojatnost da će osoba svoje emocionalno uzbuđenje interpretirati kao srdžbu (Oatley i Jenkins, 2003, prema Fulgosi, 1997). Ponašanje drugih će također utjecati i na prizivanje skripti ponašanja pa će tako postojati tendencija da se ponašamo slično kao i drugi ljudi u sličnoj situaciji (Festinger, 1954, prema Fulgosi, 1997). Ta socijalna komparacija je to izraženija što je situacija u kojoj se nalazimo manje jasna (nismo sigurni kako bismo trebali reagirati) te što su nam sličnije dostupne osobe za usporedbu. (Rajhvajn, 2004:12)

Situacijski faktori agresivne reakcije

Intenzitet agresivne motivacije izravno ovisi o intenzitetu emocionalnog uzbuđenja. Međutim, emocionalno uzbuđenje koje u određenom trenutku postoji u organizmu može biti izazvano različitim faktorima i situacijama. Pored porasta pobuđenosti izazvane provocirajućim situacijama može istovremeno doći i do pojave emocionalnog uzbuđenja izazvanog drugim podražajima, npr. seksualnim. Pobuđenost izazvana različitim podražajima se može kumulirati pa ako se prepozna kao srdžba, agresivna motivacija će biti znatno intenzivnija nego što bi bila bez tog dodatnog uzbuđenja (Žužul, 1989, prema Rajhvajn, 2004:12). Vanjski motivi za agresiju djeluju izravno na agresivnu motivaciju i nezavisni su od emocionalnih promjena izazvanih provocirajućom situacijom. Ukoliko u situaciji u kojoj je agresivna motivacija izazvana provocirajućom situacijom postoji mogućnost realizacije nekog cilja, onda će doći do pojačavanja agresivne motivacije tj. do veće vjerojatnosti agresivne reakcije. Agresivni znaci, ranije spomenuti, su također situacijski faktori čija prisutnost povećava vjerojatnost agresivnog ponašanja. To su npr. oružje, filmovi s agresivnim sadržajem, promatranje nasilja, i dr. (Žužul, 1989, prema Rajhvajn, 2004:12).

Umjesto zaključka

Poznavanje čimbenika koji djeluju na pojavu agresivne reakcije bitno utječe i na mogućnosti prevencije nepoželjnog agresivnog ponašanja, i sa strane pojedinca i zajednice. Pritom važnu ulogu mogu imati prosvjetni djelatnici, mediji (Ilišin i sur., 2001) službenici Ministarstva unutarnjih poslova, ali i zdravstveni, posebno javnozdravstveni djelatnici, u specifičnim uvjetima kao što su npr. bolnički, ali u preventivnom radu s djecom, adolescentima (Sharma i Raju, 2013).

Literatura

- Berkowitz L. (1993). *Aggression: Its Causes, Consequences, and Control*. USA: McGraw-Hill.
- Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ilišin, V., Bobinac Marinović, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji: Uloga medija u svakodnevnom životu djece*. DZOMM/IDIZ.
- Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B. (1991). *Uvod u psihologiju. Suvremena znanstvena i primjenjena psihologija*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

- Rajhvajn, L. (2004). *Povezanost agresivnosti i sociometrijskog statusa srednjoškolaca*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Sharma, M. K., Raju, M. (2013). Relationship of Personality Dimensions and Aggression in Romantic Relationship Among Youth. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 35, 197–202.